

תדפיס מספר

אוצרות המזעזעים

ראש השנה

פתח דבר

מתוך שבח והודיה להשי"ת, הננו להגיש בפני רבנן ותלמידיהון, קהל לומדי ומחבבי תורה וחסידות, תדפיס מתוך ספר "אוצרות המועדים" - עיונים, ביאורים וחדושים במשנת המועדים - **בענייני ראש השנה** - מלוקטים ממרחבי פרד"ס ותורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

וזאת למודעי, כי בכדי להביא בפני הלומד תורה סדורה ולהקל על המעיינים, הופקדו חבר מערכת לערוך את הביאורים המובאים בזה, ובאיזהו מקומן הובאו הדברים בשינוי סדר וסגנון מכפי שנאמרו או נכתבו בדברי הרב. ואף כי הושקעו כוחות רבים בכדי לברר וללבן כל דבר ודבר, למען נוציא מתחת ידינו דבר מתוקן, הלא "שגיאות מי יבין", וכל הרוצה להחכים, יעיין בדברי הרב כפי שנכתבו במקורי הדברים (נסמנו ב'רשימת המקורות' בסוף הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויהי רצון שזכות הפצת תורה, ובפרט פנימיות התורה, עליה הובטח מורנו הבעש"ט נ"ע בעלייתו להיכל המשיח ד"לכשיפוצו מעיינותיך חוצה" אזי "קאתי מר" - תעמוד לנו לזכות מהרה לביאת משיח צדקנו, אשר אז "נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלנו", ונחגוג המועדים "כמצות רצונך" בעליה לרגל והקרבת הקרבנות, בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה

מכון 'אור החסידות'

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ

ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President St.

#BSMT

Brooklyn, NY 11213

718-534-8673

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

הפצה: 08-9262674

www.likras.org • Likras@likras.org

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

עמ' ה

צרכים אישיים ביום כה קדוש?

כיצד יתכן, אשר בה בשעה שיהודי עומד בתנועה נפשית של קבלת עול וביטול מוחלט כלפי המלך, יעלה בדעתו לבקש ולהתחנן אודות רצונותיו וצרכיו האישיים? / איך טעה עלי הכהן טעות שכזו, לחשוב שאישה המתפללת בדבקות היא שיכורה, ואם היא אכן שיכורה, מדוע המתין לסיום תפילתה ולא פעל שיוציאה מיד מבית ה'? / **ביאור נפלא בתוכנו של ראש השנה, המשלב לעבודה מושלמת אחת, שני עניינים הנראים הפכיים ורחוקים זה מזה בתכלית / ביאור תוכן הדברים בהפטרת היום - תפילת חנה לפני ה', הדין ודברים של עלי הכהן עימה, וההוראה מכך בעבודתנו בראש השנה**

עניינינו
של יום

עמ' יג

חידוש שבחידוש

במה נתייחדה תפילת חנה משאר תפילות שבתורה, אשר לכן דייקה התורה ללמדנו ממנה דוקא "כמה הלכתא גברותא" בתפילה? / "ונתתה לאמתך זרע אנשים" - "צדיקים". והלא "צדיק ורשע לא קאמר"? / **ביאור כללי בגדר התפילה והחידוש שבתפילת חנה**

שואלין
ודורשין

עמ' יט

בהא דאין תוקעין בר"ה שחל בשבת

מקשה בלשון הרמב"ם מה שייך עובדין דחול לדין ר"ה שחל בשבת / יקדים דעכצ"ל שאין טעם באיסור מגזירה דרבה לבד / יבאר ע"פ שיטת אדה"ז באופן מחודש דגזירה דרבה הוא רק לחזק האיסור דעובדין דחול

חידושי
סוגיות

עיונים וביאורים

כב חתימת המלכויות - בפסוק שאין מפורש בו מלכות?
כג "לא אד"ו ראש" - הרי ר"ה הראשון היה ביום שישי?

פנינים

דרוש ואגדה

כד מן המיצר אל המרחב - ג' אופנים
כה תקיעת שופר "במקדש" הפרטי

תורת חיים

כו חינוך הילדים קודם - גם לעלייה לרגל!
כז עיקר ושלמות הבריאה: ה'אדם' שבאדם

עניינו של יום

למהות ותוכן המועד

”כי חק לישראל הוא משפט לאזוקי יעקב”

צרכים אישיים ביום כה קדוש?

כיצד יתכן, אשר בה בשעה שיהודי עומד בתנועה נפשית של קבלת עול וביטול מוחלט כלפי המלך, יעלה בדעתו לבקש ולהתחנן אודות רצונותיו וצרכיו האישיים? / איך קורה שבתפילות ראש השנה מתרגשים ומתלהבים ב”מי ייעני ומי ייעשר” יותר מאשר ב”מלוך על העולם כולו בכבודך”? / איך טעה עלי הכהן טעות שכזו, לחשוב שאישה המתפללת בדבקות היא שיכורה, ואם היא אכן שיכורה, מדוע המתין לסיום תפילתה ולא פעל שיוציאה מיד מבית ה’?

ביאור נפלא בתוכנו של ראש השנה, המשלב לעבודה מושלמת אחת, שני עניינים הנראים הפכיים ורחוקים זה מזה בתכלית / ביאור תוכן הדברים בהפטרת היום – תפילת חנה לפני ה’, הדין ודברים של עלי הכהן עימה, וההוראה מכך בעבודתנו בראש השנה

כל חג ומועד ממועדי ישראל, יש את עניינו המיוחד לו – אשר לשמו נקבע בתורת אמת – ובא לידי ביטוי בפרטי המצוות, המנהגים, ותקנות חז”ל המיוחדות למועד זה.

והנה, כאשר מתבוננים במצוות ראש השנה, ובמאמרי ותקנות חז”ל אודות כללות תוכן היום, מוצאים אנו שתי עניינים עיקריים – השזורים במצוות, מנהגי ותפילות החג, אשר מלבד זאת שבהשקפה ראשונה נראה כי אין כל שייכות ביניהם, הרי שלכאורה הם אף מנוגדים וסותרים זה לזה:

מחד: מצינו בדברי רז”ל כי ראש השנה הוא יום הכתרת המלך, מלכו של עולם. וכדברי הגמ’ המפורסמים¹ ”אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם”. וחוזר ונשנה הוא בנוסח

(1) ר”ה טז, א.

התפילה – "מלוך על העולם כולו בכבודך", "מלך ישראל", "מלך על כל הארץ" וכו'.

ומובן, שפעולת ההכתרה היא על-ידי קבלת העם את עול המלך, וביטול מציאותם מכל וכל; וכפי הנראה במוחש ב'מלכותא דארעא', שהכתרת המלך נעשית על-ידי שאנשי המדינה מקבלים עליהם את עולו, באופן שמבטלים מציאותם כלפיו לגמרי – לבל יעשו עוד דבר כפי רצונם הם, אלא כל מציאותם והנהגתם תהיה אך ורק כרצון המלך וחפצו. אשר דוקא ביטול באופן כזה, הוא המעורר אצל המלך את הרצון לקבל על עצמו את ההכתרה.

ומאידך: ראש-השנה הוא יום הדין על כל צרכיו של האדם². לא רק צרכיו הרוחניים, אלא

גם הגשמיים. ואדרבה: עיקר הדין בראש-השנה הוא על גשמיות. וכמפורש בהגהות מיימוניות³ ש"אין אדם נידון בראש-השנה אלא לענייני עולם-הזה". ולכן מבקשים בתפלות היום אודות בני חיי ומזוני – "כתבנו בספר חיים טובים", "כתבנו בספר פרנסה וכלכלה" וכו"ב.

אשר מלבד אי שייכותם של ב' עניינים אלו, הנה לכאורה תרתי דסתרי נינהו:

כיצד ייתכן הדבר, אשר
בה בשעה שיהודי עומד
בתנועה נפשית של
קבלת עול וביטול מוחלט
כלפי המלך, יעלה בדעתו
לבקש ולהתחנן אודות
רצונותיו וצרכיו האישיים

כיצד ייתכן הדבר, אשר בה בשעה שיהודי עומד בתנועה נפשית של ביטול מוחלט כלפי המלך (העניין הא'), יעלה בדעתו לבקש ולהתחנן אודות רצונותיו וצרכיו האישיים (העניין הב') – והרי רצונות אלו מתעוררים רק כאשר מרגיש

האדם את מציאות עצמו, אז חש הוא בחסרונותיו וחפץ בהשלמתם. ומה לו ולבקשות אלו בעת שעוסק לבטל עצמו מכל וכל, וחושב הוא רק אודות המלך ורצונו ! ?

[וכמובן גם מדברי הזוהר⁴, שהמבקשים "ביומי דכפורי" על "מזונא סליחה וכפרה וחיי" – הם ככלבים הצועקים "הב הב", כיון שחושבים אודות עצמם ולא אודות השכינה].

וכיון שבנוסח התפילה דראש-השנה הכניסו חכמים גם בקשות על צרכי האדם, ואף ביארו שזהו זמן מסוגל ועת רצון לכך – הרי מובן, שבקשות אלו צריכות להיאמר לא רק כבמתוך הכרח – אשר כיון שהקב"ה ציוה עלינו לבקש על צרכינו הגשמיים בראש-השנה, לכן מקיימים אנו זאת (רק) בכדי למלאות את רצונו – אלא מתוך רצון והרגש אמיתי בצרכים המבוקשים; ועם זאת – נדרש מאיתנו להיות חדורים ביישום ה"תמליכוני עליכם", הדורש ביטול בתכלית, ששולל את הרצון והמציאות העצמית.

חק ה'שי"ת).

(3) הלי' תשובה רפ"ג.

(4) תיקוני זוהר, תיקון ו.

(2) "כי חק לישראל הוא" – דין ומשפט על מזונות האדם ('חק' מלשון 'הטריפני לחם חוקי' (משליל, ח); "משפט לאלוקי יעקב" – דין ומשפט על עניינים רוחניים (לקוטי תורה ראש השנה נה, סע"ד. ד"ה כי

וזועקת התמיהה – כיצד יכול היהודי להכיל בנפשו ב' תנועות הפכיות בו זמנית: לרצות באמת ולהתחנן על חסרונות כ"פרנסה וכלכלה" הנזקקים אך ורק להשלמת מציאות עצמו, כשנדרשת תנועה של עמידה בהכנעה ובהתבטלות מוחלטת?

מילוי רצונו ית' – באמצעות הגשמיות

הביאור בזה:

כאשר יהודי מבקש על ענייניו בראש-השנה, אין מבוקשו בזה עבור תועלתו האישית, בכדי שיהיה לו ריבוי בענייני עולם-הזה, או אפילו ריבוי בעניינים רוחניים – אלא כהמשך וכתוצאה לעבודה ד"תמליכוני עליכם":

דהנה, כל היותנו כאן "בעולם הזה הגשמי והחומרי", הוא מכיוון ש"נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"⁵. כלומר, שהעולם על כל ברואיו ופרטיו, יהיה מתאים לרצונו ית', ויהיה ראוי להיות מכון לשבתו.

ואת זאת, פועלים אנו דוקא ע"י השימוש וההתעסקות בענייני העולם הגשמיים; דכאשר יהודי משתמש בכל פרט מפרטי הבריאה כפי רצונו של הקב"ה [הן בהפיכתם לקדושה ע"י עשייתם ל'חפצא' של מצוה (כהפיכת עור הבהמה לתפילין); הן כתשמיש של מצוה (כמצוות ציצית וסוכה); והן בעבודתו בענייני הרשות לשם שמים כפי ציווי התורה] – הרי בכך הוא ממשיך את האור האלוקי, ומברר ומגלה את 'ניצוצי הקדושה' החבויים בכל פרט מפרטי הבריאה, וכך נעשה העולם 'מכון לשבתו ית'.

ובאמת זהו תוכן תפילתנו בראש-השנה "מלוך על העולם כולו בכבודך" – שבכל העולם כולו, על כל פרטיו, יהיה ניכר ונרגש שהקב"ה הוא מלכו. וזאת על-ידי עבודתנו ב'בירור' ענייני העולם, לעשותם דירה לו ית'. ונמצא, שעבודת 'בירור' ענייני העולם, הרי היא המביאה את הכתרת המלך לידי שלמות, להיות "מלוך על העולם כולו".

וכיוון שלכל יהודי ישנם 'ניצוצי קדושה' מסוימים השייכים לנשמתו, אשר עליו דוקא מוטל לבררם ע"י עבודתו בענייני העולם במשך ימי חייו – לכך מבקש היהודי מהקב"ה שישפיע לו צרכיו הגשמיים, בכדי שיבואו לחלקו כל הדברים הגשמיים אשר ממתנינים ל'בירורו', ובכך יוכל למלא את חלקו בעבודת בירור ניצוצי הקדושה, והפיכת העולם לדירה לו ית'.

ולפ"ז מבואר היטב, ש"בקשת צרכיו" בראש-השנה מהוה המשך ממש לעבודת הכתרת המלך – כי מבוקשו של היהודי בצרכיו אינו משום שמרגיש את מציאות עצמו ואת החסר לו, אלא אדרבה: כל מעייניו נתונים בהכתרת המלך, ולכן, מבקש ומתחנן שיתאפשר לו לבצע את חלקו בעבודה זו, על-ידי שיושפעו לו צרכיו, בהם יביא לידי פועל את "מלוך על העולם כולו בכבודך".

הישכנו ב' הדברים יחדיו?

אך לכאורה יש מקום לשאלה:

את בקשת צרכיו בראש-השנה קבעו חז"ל בנוסח התפילה עבור כל אחד מישראל, בכל מעמד ומצב בו הוא נמצא – והרי ידע איניש בנפשיה, שמבוקשו בצרכיו אינו רק בכדי לפעול בהם בירור הניצוצות, אלא (עכ"פ גם) כיון שנמצא ב"מיצר" כפשוטו, ורוצה שהקב"ה ימלא את צרכיו "מידו המלאה כו' והרחבה".

ובשלמא אילו היו דורשים ממנו שבתפילת ראש-השנה ירומם עצמו ולא יחשוב כלל אודות ענייני הגשמיים, אלא יעסוק אך ורק בעבודת "תמליכוני עליכם", לפעול בעצמו קבלת עול מלכותו ית' – לא היה מקום לקושיא: כי כיון שזהו זמן בו ישנו סיוע מיוחד מלמעלה [ובלשון המקובל בדרושי חסידות⁶: זהו זמן של "קירוב המאור (הקב"ה) אל הניצוץ (הנשמה)"], מסוגל כל יהודי להתעורר ולהתקרב אל הקב"ה, ולשכוח לגמרי על צרכיו האישיים, וכל חפצו ורצונו יהיה אך ורק עבור המלך.

אבל כיצד ניתן לתבוע מכל יהודי, שיהיו אצלו ב' הקצוות גם יחד: שיחשוב אודות צרכיו הוא ולרצות שהקב"ה ימלאם, ובזה גופא שלא יתערבו כל רגשות ופניות אישיים, כי אם שיהיה כולו אך ורק עבור הקב"ה?

'רעבון' הנשמה

הדבר יובן על-פי ביאור מורנו הבעש"ט נ"ע⁷ על הפסוק⁸ "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף": הרעב והצמא הגופניים בהם חש האדם, מקורם האמיתי הוא בכך ש"נפשם בהם תתעטף" – הנפש חפצה בדברי מאכל ומשקה אלו בכדי לברר את הניצוצות שבהם (היות ואלו ניצוצות השייכים לחלקה), ו'רעב' זה של הנשמה נרגש אצל האדם באופן של רעב וצמא גופניים.

ומכאן מצינו יסוד, שאף שהאדם חש רק ברעבונו וצימאונו הגופני – הרי באמת, זהו 'רעב' פנימי של נשמתו לניצוצי הקדושה שבמאכל השייכים אליו.

ועל-דרך-זה הוא בענייננו: מה שיהודי מבקש ומתחנן בראש-השנה שימלא הקב"ה בקשתו ויתן לו צרכיו הגשמיים והרוחניים – הנה אע"פ שבהרגשתו, רצונו בזה הוא משום שנוגע לו מציאותו וענייני 'בני חיי ומזוני' שלו, באמת ובפנימיות זהו 'רעב' הנשמה למלא את רצון קונה, לעשות מן הדברים הגשמיים דירה לו ית'.

לכן, מתאימה בקשת צרכיו של כל יהודי, גם זה שאינו מרגיש ב'רעב' הפנימי של נשמתו, לעבודת הכתרת המלך – מאחר ובאמת רצונו הפנימי בזה הוא בכדי להשלים את הכתרת המלך – "מלוך על העולם כולו בכבודך".

(8) תהלים קז, ה.

(6) ראה דרך חיים יג, ריש ע"א.

(7) כתר שם טוב סי' קצד.

התעוררות מעומק הלב

ובעומק יותר:

חזינן לפועל, שבקשת ענייניו הגשמיים של האדם בתפילות ראש-השנה – "מי ינוח ומי ינוע וכו'", נאמרת בהתעוררות ומעומק הלב, יותר מאשר בבקשת "מלוך על העולם בכבודך".
ויש לומר, שאין זה רק מפני שענייני עולם-הזה קרובים אל האדם, ו'חדור' הוא בהם יותר מאשר עניינים רוחניים (כפי הנרגש בחיצוניות) – אלא זוהי הוכחה, שאף רצונו הפנימי ותשוקת נשמתו בזה היא ביותר.

דוקא בבקשות אודות
צרכי הגוף, מתעורר
היהודי בהתעוררות
פנימית, כיון דעבודה
זו דעשיית דירה לו ית'
בתחתונים נוגעת בעצם
נשמתו ונקודת לבבו

דהנה, בתורת החסידות מבואר, שמה ש"נתאוה הקב"ה" שיעשו ישראל מן העולם מקום ראוי לדירה לו ית' – 'נוגע' זה בעצמותו ומהותו ית'⁹ [כלומר: בתורת הסוד מבואר, כי בכדי לברוא ולהנהיג העולמות, 'יצר', כביכול, הקב"ה בחינות ומדרגות רבות באלוקות (בדומה לכוחות דנפש האדם, כמו המוחין והמידות); וישנם עניינים הנמשכים מצד דרגה ובחינה מסוימת באלוקות, אולם 'תאוה' וכוונה זו, הינה בעצמותו ומהותו ממש].

וכיון שנשמתו של היהודי מרגשת, שדבר זה 'נוגע' בעצמותו ומהותו ית' – ממילא חודר הדבר גם בה בכל רבדי הנשמה, ו'נוגע' בנקודה הכי פנימית שבה – עצם הנשמה. ולכן, דוקא בבקשות אודות צרכי הגוף, מתעורר היהודי בהתעוררות פנימית, כיון דעבודה זו דעשיית דירה לו ית' בתחתונים נוגעת בעצם נשמתו ופנימיות נקודת לבבו.

'שכרות' חנה בתפילתה

על-פי כל זה, יתבאר באור חדש תוכן הפטרת ראש-השנה, אודות תפילת חנה לפני ה' בשילה.

דהנה, על-פי דרך הפשט, נתקנה קריאת הפטרה זו בראש-השנה מפני שבו נפקדה חנה¹⁰; אך בהתאם לכלל ש'תורה' מלשון 'הוראה', מובן – שמטרת קריאת הפטרה בשבת ומועד,

(10) ראה רש"י ור"ן מגילה לא, א. שו"ע רבינו הו"ק סתקפ"ד ס"ז.

(9) ראה המבואר בהמשך יו"ט של ר"ה תרס"ו, סוף ד"ה אם בחוקתי תרס"ז.

הוא משום שיש בתוכנה בכדי ללמד הוראה בעבודת ה' דאותו היום. וכן הוא בהפטרות חנה, די ש למצוא בתוכנה הוראות כלליות בעבודת היום דראש-השנה.

ויובן זה בהקדם הביאור בכללות הסיפור תפילת חנה – דבתחילה חשבה עלי הכהן ל"שכורה", כיון שתפילתה היתה באופן ד"מדברת על לבה גו", ולכן נזף בה "עד מתי תשתכרין". וחנה השיבה לו על כך: "לא אדוני, אשה קשת רוח אנכי גו", ואשפוך את נפשי לפני ה'".

דלכאורה יש לתמוה על כל שיחת הדברים ביניהם מתחילתה ועד סופה:

(א) איך יתכן שיטעה עלי טעות שכזו מן הקצה אל הקצה! – דלא רק שלא הכיר בה שמתפללת היא בשפיכת הנפש, אלא חשב עוד שהיא "שיכורה"? [ובפרט דעלי נתמנה אותו היום שופט על ישראל¹¹, דאפילו שופט סתם – הרי צריך לדון "דין אמת לאמיתו"¹², שקשור עם עיון במחשבת הנדון¹³, ואיך ייתכן ש'פסק' את דינה באופן כזה שהביאו לטעות מרה כל כך?].

(ב) אפילו אם תמצא הסברה כיצד טעה עלי טעות שכזו¹⁴ – עדיין אינו מובן, מדוע מסופר על כך בתורה? הרי אפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב"¹⁵, על אחת כמה וכמה, להבדיל, בנוגע לעלי הכהן!

(ג) מכיון שחשבה עלי ל"שיכורה" – מדוע המתין לה עד אשר סיימה תפילתה [כפי שמפרש רש"י על הפסוק¹⁶ "ועלי שומר את פיה" – לשון המתנה] – הרי היה לו להפסיק מיד ולהשתדל שיוציאוה מבית ה'?

מכל האמור מוכח, שלא חשבה עלי לשיכורה במובן הפשוט, אלא לשיכורה בענין התפילה. זאת אומרת: כיון שתפילת חנה היתה באופן ד"הרבתה¹⁷ להתפלל" – הרי שזוהי תפילה יתירה על המידה, שאינה דבר הרצוי כאשר עומדים לפני ה' בבית ה' (כדלקמן).

ומענה חנה ע"כ הוא – "ואשפוך את נפשי לפני ה'". דכאשר ה"הרבתה להתפלל" קשור בשפיכת הנפש, אין זה עניין של "שכרות" בתפילה, אלא, אדרבה – דרגא נעלית בתפילה.

'השתפכות' וגילוי רצון הנפש

ויובן זה על-פי כל המבואר לעיל בגדר בקשת צרכיו דראש-השנה – דהוי מצד חפץ הנשמה לעשות מן הדברים הגשמיים דירה לו ית':

(11) רש"י שמואל-א, א, ט.

(12) שבת י, א.

(15) בבא בתרא קכג, א.

(13) עיין בתוס' שם ובכ"ב ח, ב.

(16) שמואל-א שם, יג.

(14) ראה רש"י ומצודות במקומו, יד אפרים

(17) שם, יב.

וחכמת שלמה לשו"ע או"ח סי' קא. ועוד.

טענת עלי היתה, שכאשר עומדים "לפני ה'" – לפני קודש הקדשים, צריך שלא יהיה 'נוגע' שום דבר, מלבד העובדה שעומדים "לפני ה'". בשעה כזו, אין מקום להיות מונחים בבקשות על עניינים גשמיים, ואפילו לא בעניין כה עיקרי כמו "ונתת לאמתך זרע אנשים".

וכיון שחנה, בעמדה לפני ה', היתה טרודה, עד כדי ש"הרבתה להתפלל", בבקשתה ל"זרע אנשים" – טען עלי שזוהי הנהגה של "שיכורה": זהו מצב של 'שכרות' ברצונותיה, דרצונה כל כך תקיף וחזק, עד שלא שתה ליבה למקום בה היא נמצאת, שעומדת "לפני ה'".

על כך היה מענה חנה "ואשפוך את נפשי לפני ה'", דאדרבה: עמידתה "לפני ה'" הביאה אותה למצב מרום גילוי והשתפכות (פנימיות) נפשה – ודוקא משום כך, "הרבתה להתפלל" עבור צרכיה הגשמיים; כי, כמבואר לעיל בארוכה, דוקא הבקשה אודות צרכים גשמיים 'נוגעת' בפנימיות הנשמה, ובאה מתוך התעוררות פנימית!

ולכן, לא רק שתפלתה ל"זרע אנשים" אינה עניין של "שכרות" ח"ו ברצונותיה האישיים, כי אם אדרבה: זוהי תוצאה והתבטאות של גילוי עצם נשמתה – דרצונה הוא למלאות הכוונה העליונה דעשיית דירה לו ית' בתחתונים דוקא, ואת זאת מבטאת היא בבקשה ל"זרע אנשים".

ובזה יובן גם מה שבבקשתה הוסיפה ונדרה מיד, שאם יתקיים "ונתת לאמתך זרע אנשים", הרי "ונתתיו לה" כל ימי חייו" – דבזה הביאה לידי ביטוי את הנרגש בנפשה פנימה, שבקשתה ל"זרע אנשים" אינה עבור צרכי עצמה, כי אם עבור 'צרכי' הקב"ה בלבד – שיהיה כל חייו מסור ונתון לקב"ה. וכמודגש גם בפירוש חז"ל¹⁸ דבבקשתה "זרע אנשים" ביקשה חנה "אנשים חכמים ונבונים וגדולים וצדיקים, אמרה (חנה) . . שהם לשמו של הקב"ה".

וזוהי השייכות דקריאת הפטרה זו לראש-השנה, וההוראה ממנה בעבודת היום:

הן אמת שפנימיות בקשתו של כל אחד מישראל אודות צרכיו, היא מחמת תשוקת נשמתו להביא לידי פועל את רצון ה' (כמבואר לעיל); אך אין די בכך שפנימיות האדם היא כדבעי, אלא צריך להביא זאת גם בגילוי.

ולזאת, בעת שעומד האדם לבקש על צרכיו בראש-השנה, ישנו 'עלי הכהן' שבנפשו הגוער בו: "עד מתי תשתכרין!" כיצד מסוגל הנך לעסוק בעת הכתרת המלך, בענייני עולם הזה וצרכיך האישיים?!

בעת שעומד האדם
לבקש על צרכיו בראש-
השנה, ישנו 'עלי הכהן'
שבנפשו הגוער בו: "עד
מתי תשתכרין!" כיצד
מסוגל הנך לעסוק
בעת הכתרת המלך,
בענייני עולם הזה וצרכיך
האישיים?!

וטענתו של עלי זו גופא, מעוררת ומגלה באדם שאכן בקשתו עבור צרכיו הגשמיים, אינה בסתירה להכתרת המלך, אלא אדרבה, מקורה הוא בפנימיות נפשו – כתשובתה של חנה (שקיבלה עלי): "ואשפוך את נפשי לפני ה'";

כי דוקא בשעת העמידה בתכלית הביטול "לפני ה'" ופעולת ה"תמליכוני עליכם" – אז יש לבקש אודות הצרכים הגשמיים בבני חיי ומזוני רויחי, "ונתת לאמתך זרע אנשים" – בכדי לגלות בהם ועל-ידם את ה"תמליכוני עליכם" בכל העולם, "מלוך על העולם כולו בכבודך".

וכשם שמענה חנה תירץ לגמרי את טענת עלי, ועד שאדרבה, הסכים עמה – עד לנתינת ברכתו והבטחתו "ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו" – כך ממלא הקב"ה את בקשתו של כל אחד מישראל, לשנה טובה ומתוקה, כפשוטה – בטוב הנראה והנגלה, בבני חיי ומזוני – ובכולם – רויחי.

שואלין ודורשין

עיונים וביאורים בענייני המועד

חידוש שבחידוש

במה נתייחדה תפילת חנה משאר תפילות שבתורה, אשר לכן דייקה התורה ללמדנו ממנה דוקא "כמה הלכתא גברותא" בתפילה? / "ונתתה לאמתך זרע אנשים" - "צדיקים". והלא "צדיק ורשע לא קאמר"? / ביאור כללי בגדר התפילה והחידוש שבתפילת חנה

ייחודה ומעלתה של תפילת חנה

ואדרבה: הלא תפילת חנה היא בחלק הנביאים (דברי קבלה) שבתורה, ולכאורה היה מתאים יותר ללמדנו הלכות אלו בריבוי התפילות הכתובות בתורה – כמו תפילות האבות ומשה רבינו.

ב.

לכאורה היה אפשר לבאר, שייחודה של תפילת חנה הוא בתוכן בקשתה – "ונתתה לאמתך זרע אנשים"² – להיפקד בפרי בטן:

כי כיון שזהו דבר עיקרי וכללי, והוא דבר נעלה ביותר – עד שהוא מן המפתחות ש"בידו של הקב"ה"³, ולא נמסרו ביד

א.

בנוגע לתפילת חנה לפני ה' בשילה (הפטרת ראש השנה), איתא בגמרא¹:

"אמר רב המנונא, כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה. "וחנה היא מדברת על לבה" – מכאן למתפלל שצריך שיכוין לבו. "רק שפתייה נעות" – מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו. "וקולה לא ישמע" – מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו".

ודרוש ביאור – במה נתייחדה תפילת חנה משאר תפילות שבתורה, אשר לכן דייקה התורה ללמדנו ממנה דוקא "כמה הלכתא גברותא" בתפילה?

(3) תענית ב, א.

(1) ברכות לא, סע"א.

(2) שמואל-א א, יא.

שליח⁴, ועוד זאת – ש'נוגע' הוא ביותר (ובלשון רחל⁵: "ואם אין מתה אנוכי") – לכן, נבחרה תפילה זו להיות יסוד ומקור ל"כמה הלכתא גברותא" בתפילה.

אך זה אינו, דהרי אף תפילת יצחק

ורבקה⁶ היתה בעניין זה ממש – "ויעתר⁷ יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא"!

אלא, מוכרחים אנו לומר – שבתפילת חנה ישנו חידוש מיוחד וכללי יותר בגדר התפילה, כפי שיתבאר להלן.

עניין התפילה – פעולת 'שינוי' ו'חידוש'

ג.

בכדי לבאר זאת, נקדים ביאור כללי בגדר התפילה:

דהנה, בהגדרת מצות התפילה מדאורייתא, נחלקו הפוסקים – אם התפילה התדירה שבכל יום (אודות צרכי האדם הרגילים, שנצרך הוא להם מידי יום ביומו), הוי בכלל מצות התפילה מדאורייתא, או שחיובה הוא רק מדרבנן; אמנם, התפילה בזמנים מיוחדים – בהם צריך האדם לדבר מסוים (כמו בעת צרה וכדומה), הוי בכלל מצות התפילה מדאורייתא לכל הדעות⁸.

ובטעם הדבר, יש לבאר – שבתפילה אודות צורך מיוחד ישנה מעלה על התפילה שבכל יום, משום שבה מתבטא עניינה העיקרי וחידושה של התפילה, כדלקמן.

ד.

דהנה, המשכת שפע מלמעלה עבור האדם, אפשרית באמצעות שני אופנים: ברכה (ע"י צדיק וכיו"ב) ותפילה.

והחילוק ביניהם⁹:

המשכת שפע על ידי ברכה, בכוחה להמשיך רק כפי המוקצב למעלה מתחילה עבור האדם; ורק שלולא הברכה, היה נשאר השפע למעלה, ובכוח הברכה נמשך הוא בפועל בעולם¹⁰.

[ראיה לכך, מברכת יעקב לבני יוסף:

בעת שהניח יעקב "ימינו" . . על ראש אפרים . . ואת שמאלו על ראש מנשה", טענו יוסף: "כִּי־זֶה (מנשה) הבכור, שים ימינך על ראשו" ויעקב השיבו: "ידעתי

(7) תולדות כה, כא.

(8) ראה רמב"ן בסהמ"צ מ"ע ה. חינוך מצוה תלג.

(9) כללות חילוק זה בין ברכה ותפילה מבואר בלקוטי תורה פ' ראה יט, רע"א. ובכ"מ בתורת החסידות.

(10) וזהו שברכה הוא מלשון "המברך" (כלאים רפ"ז) שהוא מלשון המשכה – כי עניין הברכה הוא להמשיך דבר (הקיים כבר) ממקורו.

(11) ויחי מח, יד.

(4) וזה שייך לכללות עניין התפילה, שהיא דוקא אליו ית' ("אליו בלבד יכונו המחשבות" (פיה"מ פ' חלק היסוד החמישי)). וכמודגש במחז"ל (פרדס של"ב פ"ב בשם הספרי): "אליו ולא למדותיו" (ועאכו"כ לא לשליח).

(5) ויצא ל, א. וכמו שהיה גם אצל חנה "והיא מרת נפש" (וראה ברכות ל, ב: "דהוה מרירא לבא טובא").

(6) משא"כ באברהם, שלא נאמר באופן של תפילה – ראה לך טו, ב"ג.

גם בעת שמתחילה אין מקום להמשכה כזו.

ה.

לפי זה, מובן – שבתפילה בזמנים מיוחדים, כמו בעת צרה וכדומה, בא לידי ביטוי גדרה ועניינה של התפילה, יותר מן התפילה שבכל יום:

בהשפעת צרכי האדם התמידיים (על-ידי התפילה שבכל יום) – אין ניכרת כל-כך פעולת שינוי (חידוש) מן ההנהגה הרגילה בעולם; משא"כ בתפילה בעת צרה וכדומה – אז דוקא ניכר ומודגש שבכוח התפילה נפעל שינוי בהנהגה, ותמורת הצרה באה ישועה והצלה.

וכיון שבה דוקא ניכרת בהדגשה מעלת התפילה, שפועלת המשכה חדשה שלא היתה קודם – לכן, הוי תפילה זו בכלל המצוה דאורייתא לכולי עלמא.

. . אולם אחיו הקטן יגדל ממנו". ולכאורה, מה השיב לו בזה? הלא הא גופא ביכולתו לפעול באמצעות הברכה, שמנשה "יגדל" מאפרים!

אלא – מכאן, שבכוח הברכה להמשיך את המוקצב כבר למעלה בלבד].

משא"כ בכוח התפילה – הנה גם בעת שמצד המוקצב למעלה, אין מקום להמשכת שפע כזה, פועלת התפילה להמשיך שפע חדש עבור האדם, יותר מן המוקצב עבורו מתחילה.

[וזהו פירוש נוסח התפילה "יהי רצון": אף אם מלכתחילה אין מקום למילוי הבקשה, מבקשים אנו שיתהווה ויתחדש ("יהי") למעלה רצון לכך].

ונמצא, כי חידושה ועיקר עניינה של התפילה, הוא בכך שפועלת המשכה חדשה,

שינוי ב'הגבלות' התורה, כביכול

לאחר שנעצרו או רפואת חולה וכיו"ב:

כי ירידת גשמים וריפוי החולה, אלו דברים שבעיקרם הם בסדרי הטבע (ורק שבזמן מסוים נעצרו הגשמים, ונמנעה הרפואה מן החולה). משא"כ לידת בנים על ידי (עקר ו) עקרה, הוא שינוי וחידוש שהוא היפך סדר הטבע, שבראם הקב"ה באופן כזה. ומובן, שבזה מתבטאת מעלת התפילה (הפועלת שינוי וחידוש) ביתר שאת.

אמנם, חידוש זה דפקידת העקרה, היה גם בתפילת האבות (כנ"ל); ותפילת חנה היתה מיוחדת אף בזה גופא:

ו.

והנה, כיון שעיקר עניין התפילה הוא השינוי והחידוש שנפעל על-ידה – מסתבר לומר, שככל שיהיה גדול השינוי והחידוש הנפעל על-ידה, כן תגדל מעלת התפילה; ולפי זה יש לבאר, שמעלת תפילת חנה היא בכך שפעלה שינוי וחידוש מיוחד, שלא מצינו דוגמתו בשאר מקומות.

דהנה, באופן כללי, גדול השינוי הנפעל על-ידי תפילת העקרה להיפקד בפרי בטן, מאשר בתפילות אחרות – אף אלו הפועלות שינוי וחידוש בהנהגה, כמו ירידת גשמים

נקבע למעלה, מה יהיו קורותיו של האדם – "גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני". אמנם, "צדיק ורשע לא קאמר", כיון ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", והבחירה באם להיות צדיק או רשע, ניתנה בידי האדם.

לפי זה נמצא, שבתפילת חנה ל"זרע אנשים" – "צדיקים", פעלה דבר שהוא שינוי וחידוש גם בגדרי והגבלות התורה. מאחר ועל-פי התורה, אין שייך לקבוע שיהיה האדם צדיק, אלא מוכרח לינתן זה לבחירתו, ובתפילתה, פעלה שינוי וחידוש אף בזה!

ובפרט, שזהו שינוי וחידוש בדבר עיקרי ביותר. מאחר ועניין הבחירה "עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה"¹⁶].

לכן, נבחרה תפילת חנה דוקא ללמוד ממנה "כמה הלכתא גברותא" בתפילה – מאחר ובה מודגש באופן מיוחד ביותר, חידושה העיקרי של התפילה – פעולת שינוי וחידוש.

דהנה, תוכן תפילתה היה "ונתתה לאמתך זרע אנשים". וכפירוש רש"י¹³: "צדיקים". כלומר: בקשתה לא היתה עבור בנים סתם, אלא לבנים צדיקים דוקא.

וכוונתה בזה היתה, לא רק שיהיה צדיק בכוח (שיזכה לנשמה של צדיק), אלא גם צדיק בפועל. כפי שאמרה בנדרה (שבהמשך תפילתה): "ונתתיו לה' כל ימי חייו". כלומר: שיהיה נתון לה' בפועל כל ימי חייו.

וכיון שנתמלאה בקשתה זו, ומתפילה זו נולד שמואל, שהיה בפועל נתון לה' כל ימי חייו – מסתבר לומר, שהיה זה מפני שמילא הקב"ה את תפילתה ובקשתה¹⁴ (שיהיה שמואל נתון לה' בפועל).

ובזה הוא חידושה המיוחד של תפילת חנה. מאחר ובקשתה זו, אינה רק היפך הנהגת הטבע שהנהיג הקב"ה בעולם, אלא, כביכול, היפך ההנהגה וההגבלה שקבע הקב"ה בתורה:

ידועים דברי הגמ'¹⁵, שקודם הלידה

כוונת הלב – אופן תפילת חנה ותוכן ההלכות שלמדים ממנה

מן החילוק בין גדר הברכה וגדר התפילה המבואר לעיל:

דהנה, אף שתפילה וברכה תלויים שניהם בדיבור האדם בפה, ישנו חילוק עיקרי ביניהם – דבתפילה אין די בדיבור וביטויי תיבות התפילה, אלא מוכרח שתהיה

ז.

ויש להוסיף ולבאר, דאף תוכן ה"הלכתא גברותא" שלמדים מתפילת חנה, שייך לכללות עניין תפילתה ול'חידוש' שבה.

ויוכן בהקדם ביאור עניין נוסף הנמצא

(15) נדה טז, ב.

(16) רמב"ם הלי' תשובה פ"ה ה"ג.

(13) ומקורו בילקוט.

(14) וכמ"ש גם בדברי עלי אל חנה (ש"א א, יז),

"ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו".

מציאותו, כעבד העומד לפני אדונו; דאזי – “כמים הפנים לפנים”²² – פועל הוא שיהיה ‘שינוי’, כביכול, גם בהנהגה שלמעלה, ותהיה ההשפעה גם באם לא היה מוקצב כן מתחילה.

משא”כ לגבי ברכה – כיון שפעולתה היא להמשיך ולגלות בעולם את ההשפעה הקיימת כבר למעלה – די שתהיה גם פעולת האדם בדומה לזה, לבטא את תיבות הברכה כדיבור, שבוה ממשיך את המחשבה (שבפנימיות הלב) בגילוי.

ח.

על-פי זה, מבוארת שייכות תוכן ההלכות הנ”ל לתפילתה של חנה:

דהנה, מהמבואר לעיל נמצא – שעניינה המיוחד של התפילה – פעולת שינוי וחידוש – שייך הוא בעיקר לחלק כוונת הלב שבה.

וזהו שבתפילת חנה, שנתייחדה בפעולת החידוש שלה (כנ”ל), מודגש בעיקר עניין הכוונה שבתפילתה – דההדגשה בפסוקים המתארים את תפילתה אינה כל-כך על אריכות הדיבור בתפילה, אלא דוקא על כוונת הלב – “והיא”²³ מרת נפש ותתפלל

בזה גם כוונת הלב – “שיכוין לבו”¹⁷, ו”יפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה”¹⁸;

ועוד זאת – כוונת הלב אינה רק פרט ודין נוסף בתפילה, אלא היא חלק ועיקר בקיום מצות התפילה [נדלא כמו שאר המצוות שבדיבור, בהם אין הכוונה חלק מעיקר וקיום המצוה, אלא מדין נוסף – כוונת המצוות]; וכמבואר בארוכה במקום אחר¹⁹ – דכוונת האדם בליבו היא המחשיבה את הדיבורים שמוציא בפיו ל’חפצא’ של תפילה, ובלעדיה אין דיבורים אלו בגדר תפילה כלל.

משא”כ לגבי ברכה – לא מצינו שתהיה כוונת הלב עיקר²⁰, ועיקר הברכה בהוצאת התיבות כדיבור בפיו.

והטעם לכך מבואר על-פי גדר התפילה והברכה דלעיל:

כי כיון שעניין התפילה הוא לפעול רצון חדש, כביכול, אצל הקב”ה, להשפיע יותר מן המוקצב לו מתחילה – צריך שתהיה גם תפילת האדם באופן של שינוי (חידוש) בטבעו. והיינו מה שמפנה ליבו ממחשבותיו ורצונותיו שלו, ועומד “כעבדא קמיה מאריה”²¹, שמבטל כליל

“אמור מלא, לא תברכם בחיפזון ובבהלות אלא בכונה ובלב שלם”, (הרי: א) מזה גופא שצריכים לימוד מיוחד ע”ז, מוכח שעיקר עניין הברכה הוא האמירה והדיבור. ב) ע”פ דרך החסידות: ברכת כהנים שאני, שיש בה גם המעלה דתפילה (ראה ד”ה כה תברכו תרכ”ו (לאדמו”ר מוהר”ש). וראה לקוטי שיחות חלק י עמ’ 38 ואילך).

(21) שבת י, א.

(22) משלי כז, יט.

(23) ש”א שם, י.

(17) דבפשטות זה ש”צריך שיכוין לבו” שלמדין מחנה, “וחנה היא מדברת על לבה” – היא לא (רק) כוונת פירוש המלות, כ”א (בעיקר) הגדר דכוונת הלב – ד”מתחנן ומתפלל (לפני הקב”ה)” (ל’ הרמב”ם הל’ תפילה פ”א ה”ב. וראה בלקוטי שיחות חכ”ב שבהערה 19). וראה תר”י ברכות שם (במשנה ד”ה כדי שיכוונו).

(18) רמב”ם הל’ תפילה פ”ד הט”ז.

(19) לקוטי שיחות חכ”ב עמ’ 117 ואילך.

(20) ומה שבברכת כהנים (נשא ו, כג) פרש”י

דתוכן העניין הראשון הוא "צריך שיכוין לבו", כוונת הלב שבתפילה; וזהו אף תוכן שאר ההלכות – אשר עיקר ההדגשה בתפילה היא (אינה כל-כך אודות הדיבור שבה, אלא) אודות כוונת הלב²⁵.

על ה' ובכה תבכה"; "ואשפוך²⁴ את נפשי לפני ה'".

ולכן, גם תוכן ה"הלכתא גברותא" שלמדים מתפילה הוא אודות עניין זה –

ובנוגע לשיכור ("ויחשבה עלי לשיכורה – מכאן ששיכור אסור להתפלל") – ראה רמב"ם הל' תפילה פ"ד הי"ז ("מפני שאין לו כונה"). שו"ע רבינו הזקן סי' קפה ס"ה.

(24) שם, טו.

(25) כי גם זה שלמדים שצריך שיחתוך בשפתיו, הרי זה פרט והקדמה לדין שלאח"ז שאסור להגביה קולו בתפילתו, וכפשטות הכתוב (ש"א שם, יג) "מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע".

חידושי סוגיות

בסוגיות המועד בש"ס ורמב"ם

בהא דאין תוקעין בר"ה שחל בשבת

מקשה בלשון הרמב"ם מה שייך עובדין דחול לדין ר"ה שחל בשבת / יקדים דעכצ"ל שאין טעם באיסור מגזירה דרבה לבד / יבאר ע"פ שיטת רבינו הזקן באופן מחודש דגזירה דרבה הוא רק לחזק האיסור דעובדין דחול

צ"ע בלשון הרמב"ם בדין ר"ה שחל בשבת

השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר בכל מקום אף על פי שהתקיעה משום שבות ומן הדין הי' שתוקעין, יבוא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם. ולמה אין תוקעין, גזרה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים או יוציאו מרשות לרשות ויבוא לידי איסור סקילה, שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאין לתקוע. עכ"ל.

וצריך עיון בלשון הרמב"ם, דלכאורה היא אריכות שלא במקומה – דפתח בטעם התקיעה בר"ה שחל בחול כהקדמה לדחיית התקיעה בר"ה שחל בשבת, ולכאורה הוא עניין אחר.

א.

תנן בר"ה (כט, ב) "יום טוב של ר"ה שחל בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה". ומפרש התם בגמ' "מדאורייתא מישראל שרי, ורבנן הוא דגזור ב' כדרבה, דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות בר"ה".

ולפום ריהטא נראה דהא שגזרו רבנן שאין תוקעין הוא רק משום גזירה דרבה.

והנה, הרמב"ם הביאה להלכה זו בספרו (הלי' שופר פ"ב ה"ו) וז"ל: יום טוב של ראש

יקדים דא"א לומר שהוא מגזירה דרבה לבד

דרבה יוקשה בזה דהא מצינו בלולב דביום הראשון שהוא מ"ע מה"ת, הלולב ניטל בכל

ב.

ובהקדים: הנה, בטעם האיסור דגזירה

והנה, התוס' שם תירצו, דשאני הכא שתקיעת שופר הוי "מעשה חכמה", היינו שאף התקיעה עצמה עובדין דחול היא, משא"כ לולב דנטילתו עצמו הוא רק טלטול בעלמא ואין בזה שבות אחרת.

והי' נראה לבאר בכוונתו, דהכא שחל בשבת הא דאסרו רבנן הוא מחמת שנצטרפו לכאן שני שבותין, דהתקיעה עצמה היא עובדין דחול, ועוד דבשבת חיישינן שמא יעבירונו, ומחמת ב' שבותים גזרו כאן (משא"כ בלולב דרק שבות אחד איכא, מה שחיישינן שיעבירונו, אבל ליכא עוד שבות אחרת במעשה המצוה).

וכמו שהאריכו הפוסקים (מג"א ומחצה"ש או"ח סי' תקפח), דהכא טעם האיסור הוא ב' שבותים יחד.

כלומר, דאף שמהש"ס נראה שטעם

מקום אף ביו"ט שחל בשבת (סוכה מא, א"ב. רמב"ם הל' לולב פ"ז הי"ג-טז), ותמוה מאי שנא לולב דלא גזרו, הא התם נמי איכא למיחש שיטלטלנו ד' אמות ברה"ר שיוליך לולבו לביהכנ"ס. וכדהקשו התוס' ברה"ה שם (וכ"ה בסוכה מג, א).

ועוד דסברא היא שלא לגזור, דהא מצינו גבי לולב דאף במי ששכח וכבר הוציא מרשות לרשות ע"מ לצאת ידי המצוה, פטור מחטאת כיון דהוציאו ברשות ועסק במצוה (סוכה מא, ב. רמב"ם הל' שגגות פ"ב ה"י). וא"כ קשה ביותר, איך נאמר דבנדו"ד החמירו לגזור רק מחמת שמא יעבירונו דלא יקיימו המצוה, הא כיון דחזינן שפטרוהו בדיעבד למי שהוציא, ונמצאת הוצאה זו קלה היא ואינה מחייבת חטאת – היאך נסבור דרק מחמת חשש שיבוא להוצאה קלה כזו תבטל מ"ע דאורייתא לתקוע.

שיטת רבינו הזקן באופן מחודש

והנראה בכוונתו דחידוש מפתיע שנה כאן, לומר שטעם האיסור עצמו הוא אך מדין עובדין דחול לבדו, דזהו גדר איסור תק"ש בשבת. וכל מה שנצרכו לגזירה דרבה, זהו רק כמו ביאור צדדי לדין מפני מה האיסור עובדין דחול אינו נדחה כבסתם ר"ה שחל בחול דאיכא נמי עובדין דחול, ואפ"ה היו תוקעין.

פירוש, דגדר האיסור כאן לתקוע הוא מדין עובדין דחול, ובזה לא עסקו כלל בהסוגיא דר"ה שם, לבאר גדר דין האיסור דשופר בשבת, וזה הי' פשוט לש"ס שטעם האיסור הוא מדין עובדין דחול לבד.

ורק שהוקשה להגמ' מ"ט אמרו לאיסור

האיסור הוא משום גזירה דרבה, הנה י"ל שזה רק בצירוף טעם נוסף דעובדין דחול.

ג.

והנה, המעיין באריכות לשונו הזהב של רבינו הזקן בשו"ע שלו ימצא פלא, וזה לשונו (סי' תקפח ס"ד):

אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה ואינה אסורה בשבת ויו"ט אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מ"ע של תורה כמו שדוחין אותו בכל יו"ט של ר"ה הואיל ואין בו שבות גמור, לפי שהכל חייבים בו ואין הכל בקיאים בו' גזירה שמא יטלנו בידיו וילך אצל הבקי בו'. עכ"ל.

להגדיר מהות האיסור (שהוא ודאי מדין "עובדין דחול"), אלא רק להסיר קושיא המתעוררת אחר שידעינן שהאיסור הוא מגדר "עובדין דחול" לבר. ובלשונו הזהב – "אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה ואינה אסורה בשבת ויו"ט אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מ"ע של תורה כמו שדוחין אותו בכל יו"ט של ר"ה, הואיל ואין בו שבות גמור". וממשיך רבינו הזקן ומביא על קושיא זו הגזירה דרבה ("לפי שהכל חייבים כו' ואין הכל בקיאים כו' גזירה שמא יטלנו בידי וילך אצל הבקי כו'"), ר"ל, שיתרץ קושיא זו הביא הש"ס גזירה דרבה, שגזירה וחדש זה מחזק את "עובדין דחול" שלא ידחה.

וא"כ אתי שפיר אריכות לשון הרמב"ם, דאף הוא נתכוין לכך, שפתח בראשית בהטעם דעובדין דחול כיון שזהו גדר האיסור כאן (ודלא כשיטת הפוסקים הנ"ל שעיקר הטעם דהאיסור עצמו הוא מגזירה דרבה), ורק שהוקשה לו מ"ט נתעורר כאן איסור דעובדין דחול, וזהו המשך דברי הרמב"ם, שעל ענין זה הוא הסבר הש"ס, דכיון שבשבת איכא גזירה דרבה, הנה לזה נתחזק כאן האיסור דעובדין דחול עצמו ונתעורר לאסור התקיעה.

זה אף במקום מצוה, הא מצינו ברדיית הפת שנאסרה מטעמא דעובדין דחול (כמו שציין רבינו הזקן שם בשוה"ג לפרש"י בשבת ג, ב. ולפי' הרי"ף והר"ן שם. וכ"ה משמעות הגמרא דלהלן. ובב"י סי' רנד), ואעפ"כ דחוהו במקום מצוה, דמי ששכח פת בתנור וקדש היום מותר להציל מזון ג' סעודות שהוא מצוה. ומאי שנא הכא.

ועוד ועיקר, הוקשה להש"ס מהא דבר"ה שחל בחול ודאי לא אמרו האיסור, וזה כיון שודאי לא ביטלו חכמים מ"ע מן התורה (כדלעיל), וכמו שהאריך הט"ז (אר"ח שם) דאף שחכמים גזרו דברים נגד התורה, מ"מ במקום שנאמר בפירוש בתורה להתיר לא גזרו, וא"כ ודאי דבר"ה לא ביטלו מצוה המפורשת בתורה. ולזה קשה מאי טעמא נתעורר האיסור מחדש בר"ה שחל בשבת (היינו אותו האיסור, מגדר "עובדין דחול" לבר), הא לענין עובדין דחול ליכא שום חילוק בין שבת ליו"ט.

ורק לתרץ קושיא זו הביא הש"ס גזירה דרבה, דלכך שאני שבת מכל ר"ה ונתעורר כאן האיסור דעובדין דחול, ושוב נאסרה התקיעה לגמרי מדין עובדין דחול לבר (ולא עקרו דבר המפורש בתורה, כיון שלא ביטלו המצוה לגמרי כל שנה).

והוא אריכות דברי רבינו הזקן, לפרש דברי הש"ס, דכל כוונת הגמרא כאן אינה

פנינים

עניינים קצרים

עיונים וביאורים

חתימת המלכויות – בפסוק שאין מפורש בו מלכות?

"שמע ישראל . . מלכות הוא ענינו אע"פ שאין בו זכר מלכות"

(רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ט)

חתימת פסוקי ה'מלכויות' (במוסף ראש-השנה) היא בפסוק "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", בו לא נתפרש אמנם עניין המלכות, אך "מלכות הוא עניינו".

ולכאורה הוא מילתא דתמיהא – מדוע בחרו לחתום את פסוקי המלכויות ("הכל הולך אחר החיתום"¹) בפסוק זה, ולא בפסוק שמפורש בו עניין המלכות?

ויש לבאר:

מטרת אמירת פסוקי מלכויות היא – "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם"². ומבואר בזה³, שעבודתם של ישראל 'להמליך' את הקב"ה ("תמליכוני עליכם") היא – לקבל את עול מלכותו, ועד לאופן שמבטלים עצמם אליו – כאילו אינם רשות ומציאות לעצמם, אלא יעשה בהם המלך ככל שיחפוץ.

וכיון שעניין המלכויות הוא – ביטול מציאות העם כלפי המלך, נמצא דאדרבה – שלמות עניין המלכויות היא בפסוק "שמע ישראל" דוקא:

תוכן הפסוק "שמע ישראל . . ה' אחד" הוא – אחדות השם. כלומר, הקב"ה הינו המציאות האמיתית היחידה, וממש אין עוד כל מציאות מלבדו (– כי כיון שמציאות כל הנבראים תלויה

(3) בתורת החסידות.

(1) ברכות יב, א.

(2) ראש השנה טז, א. לד, ב.

בו, שהוא המהווה ומחיה אותם – אין הם נחשבים כמציאות בפני עצמם, אלא חלק ממציאות הבורא⁴).

וכיון שכן, הרי זוהי תכלית השלמות האפשרית בביטול העם אל המלך: דמלכתחילה אינם מציאות בפני עצמם, אלא ישנה כאן רק למציאות המלך! משא"כ שאר פסוקי המלכויות, בהם נזכר עניין המלכות כפשוטו (כפי שהוא, להבדיל, במלך בשר ודם) – הרי סוף סוף העם הם בעלי מציאות לעצמם, אלא שמכניעים ומבטלים עצמם למלך.

ובזה מובן, שהפסוק "שמע ישראל", הוי באמת חתימת – גמר ושלמות – עניין המלכויות.

"לא אד"ו ראש" – הרי ר"ה הראשון היה ביום שישי?

בנוגע לקביעות ימי ראש השנה, ידוע הכלל⁵ "לא אד"ו ראש" – (לעולם אין ראש השנה חל בימים ראשון, רביעי ושישי). ולכאורה יש כאן מילתא דתמיהא: הלא ראש השנה הראשון (יום ברוא אדם הראשון) היה ביום השישי⁶! ?

ויובן בהקדים ביאור הסיבה לכך ש"לא אד"ו ראש":

דהנה, הרמב"ם בבארו עניין זה ("לפיכך עשו יום קביעה ויום דחיה כדי לפגוע ביום הקיבוץ האמיתי"⁷), לא ביאר טעמו – מדוע קבעו את ימי הדחיה לימים אלו דוקא⁸? ויש לבאר – שהטעם האמיתי בזה הוא על-פי קבלה, כדלקמן; והרמב"ם, עם היותו מקובל גדול (כידוע בשם הבעש"ט), לא ביאר הטעם מפני שנוהר מלגלות דברי קבלה⁹ אפילו ברמז.

דהנה, ראש השנה הוא יום הדין ומשפט (ובפרט יום א' דראש השנה, שהוא "דינא¹⁰ קשיא"), והוא יום קבלת עול המלך – שהם דברים השייכים לאופן ההנהגה דמידת ה'גבורה'; לכן, קבעו שלא יחול ראש-השנה בימי אד"ו דוקא – מאחר והם שייכים למידה ההפכית, מידת ה'חסד': יום ראשון – הוא כנגד מידת החסד, הספירה הראשונה; יום רביעי – כנגד מידת הנצח (הספירה הרביעית), שהיא 'ענף' למידת החסד. ויום שישי – הרי נאמר בו (בבריאה) פעמים "טוב", שזה מורה על חסדים.

על-פי זה יתבאר, מדוע ראש-השנה הראשון, יכול היה להיות ביום השישי:

כי מה שראש-השנה עכשיו שייך למידת ה'גבורה', הוא משום שקבע הקב"ה שהמשכת החיות וההשפעה עבור השנה החדשה, תהיה תלויה בעבודת האדם (שזהו תוכן עניין הדין ומשפט, וקבלת עול המלך בראש השנה); משא"כ בראש השנה הראשון, תחילת בריאת

4) מבואר בארוכה בתניא, בשער היחוד והאמונה.

5) רמב"ם הל' קידוש החודש רפ"ז. טושו"ע

אר"ח סתכ"ח.

6) ואף שהכלל "לא אד"ו ראש" שייך לקביעות ש"פ החשבון, משא"כ בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראיה – הנה לדעת הרס"ג (הובא ביסוד עולם שער ד פ"ו) גם בזמן שמקדשים ע"פ הראיה, עיקר

הקביעות מן התורה היא ע"פ החשבון.

7) שם ה"ז.

8) וכפי שהשיג עליו הראב"ד.

9) ראה ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 41 ובהערה שם (וש"נ).

10) פע"ח שער ר"ה פ"א.ב.

העולם – הרי כללות הבריאה וההמשכה אז לא היתה תלויה בעבודת האדם (שעדיין לא היה בעולם), אלא הייתה רק מצד חסדו של הקב"ה, "כי חפץ חסד הוא" – דרצונו 'להשפיע' ולברוא את העולם היה רק מצד חסדו וטובו, ולא מצד סיבה – עבודת האדם). ומכיון ששייך הוא למידת ה'חסד', לכן היתה קביעותו ביום השישי – השייך לחסדים.

דרוש ואגדה

מן המיצר אל המרחב - ג' אופנים

אמרו חז"ל שבראש השנה "מצות היום בשופר"¹. והנה, בדיני תקיעת שופר מצינו² שהתקיעה צריכה להיות בצדו הצר של השופר ע"ש "מן המיצר קראתי גו'", ומשם בוקע הקול ויוצא אל המרחב.

והנה בתקיעת שופר ישנם ג' ענינים שונים³:

א. ענין התקיעה בשופר כשלעצמה, כמו שכתב הרמב"ם "תקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב [היא]"⁴. ב. בתקיעת שופר ישנו גם ענין התשובה, כמ"ש הרמב"ם שם "אע"פ שתק"ש בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בו . . חזרו בתשובה". ג. בתקיעת שופר יש גם ענין קבלת עול מלכות שמים, כדאיתא בגמ' "אמר הקב"ה . . אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות, כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות, כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר". והיינו, שע"י תקיעת שופר נעשה הענין ד"תמליכוני עליכם"⁵.

ונפלא הדבר, שבכל ג' עניני השופר מצינו ענין ד"מן המיצר קראתי ה' ענני במרחב":

בתקיעת שופר כשלעצמה, מצינו שהתקיעה היא דווקא מצד הצר, ומשם בוקע הקול אל המרחב, כנ"ל.

בענין התשובה שבשופר, הרי תשובה היא שמהמיצר דעוונות בא האדם אל המרחב דעבודת השי"ת.

ובענין "תמליכוני עליכם" שע"י השופר – הרי מצינו שהכתרת מלך "תמליכוני עליכם" בא כאשר העם מתבטלים אל המלך, דאז הרי הם פועלים על המלך שימלא בקשתם להיות מלך עליהם. ונמצא שדווקא ע"י שישאל מקבלים על עצמם מלכות שמים ומחבטלים כלפי הקב"ה, והרי הם בבחינת "מיצר", הרי הם באים אל המרחב, שממליכים את הקב"ה להיות מלך עלינו, וממלא את בקשתנו.

(4) הלי' תשובה פ"ג ה"ד

(5) ר"ה טז, סע"א.

(1) ר"ה כו, ב.

(2) שו"ע או"ח סתק"צ.

(3) ראה בארוכה לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1144

ואילך.

תקיעת שופר "במקדש" הפרטי

"ויו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה"
(ר"ה כט, ב)

יש לומר בזה על-דרך הדרוש:

תקיעת שופר – היינו עבודת התשובה. וכמ"ש הרמב"ם⁶ דתוכן התקיעה הוא: "עוררו ישנים משנתכם . . וזכרו בוראכם וחזרו בתשובה".

ובראש-השנה שחל בשבת – אין תוקעין: כי ראשית ותחילת עבודת התשובה, היא תשובה מיראה – יראת העונש. וכיון שקדושת שבת מגנת מפני העונשים⁷, אין שייכת בה יראת העונש.

אבל "במקדש היו תוקעין": 'מקדש' – היינו המקדש הפרטי שבתוך כל אחד מישראל ("ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", "בתוך כל אחד ואחד"⁸); וכאשר הוא בבניינו – שעומד הוא בדרגה נעלית, ושייך כבר לתשובה מאהבה, אזי 'תוקעין' – אפשר לו לעסוק בעבודת התשובה – גם בשבת.

(8) ראה דרך מצותיך (להצמח צדק) מצות לא תבערו אש (פט, א) ואילך.

(6) ויק"ר רפכ"ט.
(7) הלי' תשובה פ"ג ה"ד.

תורת חיים

הוראות בעבודת היום

חינוך הילדים קודם – גם לעלייה לרגל!

בהפטרת ראש השנה מסופר אודות אלקנה, שבכל שנה היה עולה עם כל משפחתו למשכן בשילה. ובהמשך הדברים – שלאחר שילדה חנה אשתו את שמואל, לא עלתה לשילה – "כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את פני ה' וגו'".

ומכאן הוראה נפלאה:

בשעת העלייה לרגל הלא היו זוכים לגילוי אלוקות ("כדרך שבא ליראות כך בא לראות"¹), וחנה, שהיתה נביאה², ודאי היתה העלייה לרגל אצלה בדרגא נעלית ביותר – ובכל זאת, ויתרה חנה על דבר נפלא זה, בכדי להיות עם שמואל בנה (אף שהיתה יכולה להשאירו בידי מינקת וכיו"ב).

ומכאן חזינן עד כמה גדלה מעלת ההתעסקות בחינוך הילדים: דאף שגדלה ביותר מעלת העלייה לרגל – הנה כיון שבאותו זמן לא תוכל היא בעצמה להתעסק בגידול וחינוך הילד, ויש חשש שמא יגרע (ולו במעט, ולזמן קצר) בחינוך הילד – ראוי לוותר גם על דבר נעלה כעלייה לרגל, על מנת להתמסר לגמרי להתעסקות בחינוך!

עיקר ושלמות הבריאה: ה'אדם' שבאדם

קביעות ראש-השנה (יום "תחילת מעשיך") אינה ביום הראשון למעשה בראשית, אלא ביום השישי, יום בריאת האדם; כי אף שכל הברואים שבעולם – דומם, צומח וחי – קדמו לבריאתו, לא נשלמה תכליתם וצביונם עד שנברא האדם, שלימות ותכלית הבריאה.

האדם הוא "עולם קטן"³, וכשם שהוא בכללות הבריאה, כן הוא גם באדם עצמו:

(1) דרשת חז"ל עה"פ "יראה כל זכורך" (חגיגה)

(2) מגילה יד, א.

(3) תנחומא פקודי ג. ת"ז סט (ק, ב). וראה אדר"נ

ב, א).

פל"א

במשך ימי חייו מתהלך ועולה האדם ממדרגה למדרגה: בתחילה הוא במדרגת 'דומם', אחר כך במדרגת 'צומח' ו'חי', ובאחרונה – כשעומד על דעתו ושכלו והרוחניות שבו – מגיע למעלת 'אדם'; וגם כאשר בא למעלת אדם, הנה באורח חייו ומעשיו ישנם גם כן מדרגות אלו: חלק מזמנו – משתווה הוא לדומם, כמה שעות ביום – פעולותיו בדוגמת פעולות הצומח והחי, ורק חלק ממעשיו מעיד על מעלת האדם, נברא שכלי ורוחני, גוף ונשמה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"⁴.

ולזאת מלמדנו ראש השנה – כי עיקר ושלמות הכל הוא ה'אדם': מעלת ה'אדם' שבאדם עצמו;

ועוד זאת – השלמות שהביא אדם הראשון בבריאה, היא בכך שפעל לרומם אף את שאר חלקי הבריאה (כסיפור חז"ל⁵, שתיכף לבריאתו הכריז לכל הברואים: "בואו נשתחוה כו' לפני ה' עושנו"); וכך הוא ב'עולמו' הפרטי של כל אחד: רק כאשר מזכך ומגביה גם את חלקי חייו ופעולותיו בהם משתווה לחי, צומח ואפילו דומם, עד שגם הם נעשים חדורים ברוחניות וקדושה – רק אז הוא אדם באמת, נברא אשר כולו אומר: "בואו נשתחוה . . לפני ה' עושנו" – על ידי אורח חיים בדרך התורה והמצוה אשר נתן לנו ה' עושנו.

רשימת המקורות

המקורות שנשמנו בסימן כזה (*), ערוכים במקורם ע"פ רשימת השומעים, ולא הוגהו ע"י רבינו

עניינו של יום

לקוטי שיחות ח"ט ע' 291 ואילך.

שואלין ודורשין

לקוטי שיחות חכ"ט ע' 182 ואילך.

חידושי סוגיות

רשימות רבינו, חוברת ס'.

פנינים

עיונים וביאורים:

שלמות המלכות – שלמות הביטול – ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 602 ואילך.
'לא אד"ו ראש' – תורת מנחם-התוועדויות ח"ב עמ' 3*.

דרוש ואגדה:

מן המיצר אל המרחב - ג' אופנים – תורת מנחם-התוועדויות חל"ה ע"פ שיחת שמחת
בית השואבה תשכ"ג*.
תקיעת שופר "במקדש" הפרטי – 'רשימות' רבינו חוברת ס'.

תורת חיים:

חינוך הילדים קודם – שיחות קודש תשל"ד – שיחת ו' תשרי*.
ה'אדם' שבאדם – לקוטי שיחות ח"ט ע' 410.